

„მორალური გაცვეთისა“ და „მორალური მოძველების“ კატეგორიების პინრო და ფართო გაგებისათვის

რევაზ შენგელია
ემდ, სტუ პროფესორი

რეზიუმე

სტატიაში მოცემულია „მორალური გაცვეთის“, „მორალური მოძველების“ კატეგორიათაახლებურიგაგება,მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების, მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის განახლება-კვლავწარმოების ფორმები. დასაბუთებულია, რომ მორალური მოძველება უფრო ფართო, ზოგადი კატეგორიაა, ცნებაა, ვიდრე მორალური გაცვეთა. დასახულია მორალურად მოძველებული ტექნიკის, მორალურად მოძველებული მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის გამოყენების შედეგად მიღებული საზოგადოებრივი შრომის დანაკარგების აღმოფხვრის გზები.

საკვანძო სიტყვები: „მორალური გაცვეთა“, „მორალური მოძველება“, მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების ფორმები, მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის განახლება-კვლავწარმოების ფორმები.

შესავალი

მეცნიერული ცოდნის როგორც მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგის სწრაფი განვითარება სრულიად ახალი, თვისობრივად განსხვავებული შრომის საშუალებებისა და შრომის საგნების შექმნას იწვევს. მათი ფართო დანერგვის შედეგად მორალური გაცვეთა ეკონომიკაზე უარყოფით გავლენას ახდენს, რადგან მოითხოვს მორალურად მოძველებული ტექნიკის სრულ გაცვეთამდე მოხსნას. ამიტომ მოქმედ საწარმოებში ტექნიკური რეკონსტრუქციისა და გადაიარაღებისას მორალურად მოძველებული ტექნიკის შეცვლა ერთ-ერთი მთავარი პრობლემაა, რომელიც მოითხოვს „მორალური გაცვეთისა“ და „მორალური მოძველების“ კატეგორიების სწორ გააზრებას.

ძირითადი ტექსტი

ნაშრომთა უმრავლესობაში „მორალური მოძველების“ კატეგორია განიხილება ვინოდ, წარმოების საშუალებებთან მიმართებაში, თანაც ზოგჯერ ადგილი აქვს „მორალური გაცვეთისა“ და „მორალური მოძველების“ კატეგორიების გაიგივებას. ამიტომ ძალიან აქტუალურია და აუცილებელიც ამ ორი, ერთმანეთთან დაახლოებული, მაგრამ განსხვავებული კატეგორიების გამიჯვნა.

ცნობილია, რომ მორალური გაცვეთის დროს (მაგალითად, ტექნიკის გაუფასურებისას) განსხვავებით ფიზიკური გაცვეთისაგან, ადგილი აქვს ფორმასა და შინაარსს შორის წინააღმდეგობას. მოცემული ტექნიკის ფორმის შეუცვლელად მისი შინაარსი იცვლება, რამდენადაც იგივე კონსტრუქციის ტექნიკის კვლავწარმოება უფრო იაფი ხდება (პირველი ფორმა), ანდა მასთან კონკურენციას იწყებს- უფრო მწარმოებლური, უკეთესი ტექნიკა (მეორე ფორმა). მორალური გაცვეთის ამ ფორმების ანალიზი კარგად არის გამოკვლეული კაპიტალისტური წარმოების ანალიზისას როგორც კ.მარქსის, ისე სხვა ცნობილი ეკონომისტების მიერ. ამასთან უნდა ითქვას, რომ კ.მარქსი „მორალური გაცვეთის“ ცნებას იყენებდა არა შრომის საშუალებების, არემედ მხოლოდ წარმოების პროცესში გამოყენებული შრომის საშუალებების, ანუ ძირითადი კაპიტალის მიმართ, რომელსაც თავისი ღირებულება გადააქვს პროდუქციაზე ნაწილ-ნაწილ, სახმარი ღირებულების დაკარგვის პროპორციულად. გამომდინარე აქედან, არასწორია მსჯელობა როგორც შრომის საშუალებების, ისე შრომის საგნების „მორალური გაცვეთის“ შესახებ, თუკი ისინი არ მონაწილეობენ წარმოების პროცესში და არ გადააქვთ თავიანთი ღირებულება დამზადებულ პროდუქტზე. რაც შეეხება „მორალური მოძველების“ ცნებას, იგი უფრო გამართლებულია ვიხმართ იმ შრომის საშუალებების და შრომის საგნების მიმართ, რომლებიც იმყოფებიან მათი წარმოების, საქონელმიმოქცევის სტადიაზე, რადგან ამ სტადიაზე ისინი წარმოებაში არ მონაწილეობენ შრომის მატერიალური პირობის სახით და, სავსებით ლოგიკურია, ვერც გადაიტანენ თავიანთ ღირებულებას მზა პროდუქციაზე. ე.ი.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ „მორალური გაცვეთის“ კატეგორია დაკავშირებულია ღირებულების დაკარგვასთან, ხოლო „მორალური მოძველებისა“ სახმარი ღირებულების დაკარგვასთან.

თანამედროვე პირობებში მომხმარებელთა მსყიდველობით უნარიანობისა და მათი კეთილდღეობის მატებასთან (მაგალითად, მოდის ცვლილებასთან) ერთად მორალური მოძველებას ექვედებარება ფართო მოხმარების, თუნდაც ხანგრძლივი გამოყენებისათვის განკუთვნილი საგნებიც, მაგალითად, ამჟამად ძალიან დიდი მოთხოვნაა „სამსუნგის“ ფირმის ელექტრონული და არა მექანიკური მართვის ავტომატურ სარეცხ მანქანებზე. მსგავსი უამრავი მაგალითების მოყვანა შეიძლება ავეჯის წარმოებაში, მშენებლობის სფეროში და ა.შ.

თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის, განსაკუთრებით კრეატიული ეკონომიკის პირობებში მორალურ მოძველებას შეიძლება დაექვემდებაროს მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნაც. დღეს განვითარება და პროგრესი წარმოუდგენელია თანამედროვე, საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის გარეშე მსგავსად შრომის საშუალებების, შრომის საგნების, მოხმარების საგნების მორალური მოძველებისა, ჩვენი აზრით, შესაძლოა პირობითად გამოიყოს მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების სამი ფორმა:

პირველი ფორმა დაკავშირებულია კვლევის განმეორებადი ოპერაციების შესრულების მეთოდების გაუმჯობესების შედეგად მეცნიერული შედეგების მიღების გაიაფებასთან. ეს ფორმა დაკავშირებულია ერთიდაიგივე ინფორმაციის მიღების კვლავწარმოების გაიაფებასთან;

მეორე ფორმა დაკავშირებულია ახალი მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის, ან ახალი გადაწყვეტილების გამოჩენასთან, რომელთა გამოყენება იწვევს პრინციპულად ახალ შედეგებს, რის გამოც ძველი მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნა, შესაბამისად, ტექნიკაც, რომელშიც დაფიქსირებულია ეს ცოდნა, ეკონომიკური თვალსაზრისით არაეფექტიანი ხდება.

მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების ორ

ფორმასთან ერთად, ჩვენი აზრით, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის პირობებში წარმოიშობა სრულიდ ახალი მესამე ფორმა-სოციალურად უარგისობა ზოგიერთი იმ მეცნიერული შედეგებისა, რომელთა გამოყენება საქმიანობის სოციალური მიზნის ფილოსოფიიდან გამომდინარე, წარმოების მიზნის შესაბამისი ახალი ტექნიკის შექმნისა და არსებულის სრულყოფისათვის არაეფექტიანი ხდება ახალ მეცნიერულ-ტექნიკურ ცოდნასთან შედარებით, რომელსაც საზოგადოება ფლობს. მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების ეს ფორმა, როგორც ტექნიკის მორალური მოძველების მესამე სოციალური ფორმა, გვევლინება სპეციფიკურდ მხოლოდ სოციალურად ორიენტირებული, ცივილიზებული საბაზრო ეკონომიკისათვის, ვინაიდან წმინდა კაპიტალიზმის პირობებში არ შეიძლება მოძველდეს (ე.ი. გახდეს ზედმეტი) მორალურად ის მეცნიერულ-ტექნიკური გადანყვეტილება, რომელთა გამოყენებას მოაქვს უზარმაზარი მოგება შრომის ინტენსივობის დაჩქარებისა და მისი პირობების გაუარესების გამო(განსაკუთრებით რელიეფურად ეს ვლინდება იმაში, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგები კაპიტალიზმის პირობებში ყოველთვის გამოიყენებოდა ისეთ დარგებში, რომლებიც იძლევიან ძალიან დიდ მოგებას. ესაა „პირველ რიგში, ისეთი დარგები, როგორიცაა სამხედრო მრეწველობა, ნარკოტიკები იატაკქვეშა დამზადება, გასართობი ინდუსტრიის დარგები, რომლებიც ადამიანის ყველაზე მდაბიო მოთხოვნილებებს აკმაყოფილებენ).

ეკონომიკის მსგავსად მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნაც თვითგანახლებად სისტემას წარმოადგენს, რომელშიც პარალელურად მიმდინარეობს ახალი ცოდნის შექმნისა და არსებული ზოგიერთი ცოდნის მორალური მოძველების პროცესები. განსაკუთრებით უფრო სწრაფი ტემპით, მყისიერად მიმდინარეობს ეს პროცესები გამოყენებით მეცნიერებებში, ვიდრე საზოგადოებრივ, თეორიულ მეცნიერებებში. ასეთ პირობებში ცოდნის, განსაკუთრებით მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის წლიდან-წლამდე უცვლელი ოდენობით დატოვება, განმეორება იგივე იქნებოდა რაც მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის, ინოვაციების, სიახლეების დანერგვის

უგულვებელყოფა. არადა 21-ე საუკუნე ხომ ისეთი საუკუნეა, როცა ცოდნა განიხილება, როგორც ეკონომიკაში გადამწყვეტი, მისი კონკურენტუნარიანობის წინასწარი პირობა [1.გვ.11.]. **ამიტომ საზოგადოება იძულებულია სისტემატურად განახლოს ანუ აკვლავნარმოოს მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნა.** გამომდინარე აქიდან, თანამედროვე, განსაკუთრებით, კრეატიული ეკონომიკის პირობებში ასევე შეძლება გამოიყოს მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის კვლავნარმოების სამი ფორმაც.

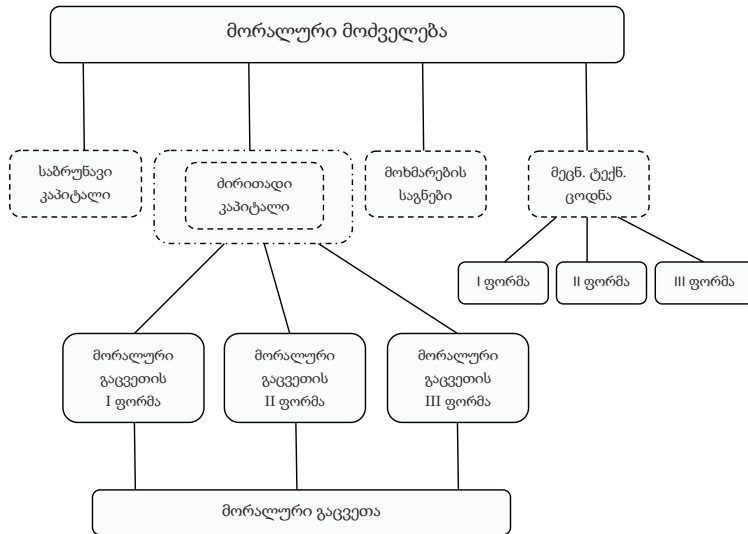
მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის (სპეციალობაში კაცობრიობის მიერ დაგროვილი თეორიულ-პრაქტიკული მიღწევების, ცოდნის, გამოცდილების დაუფლების) განახლება-კვლავნარმოების პირველი-არასრული, ნაკლული შეკვეცილი ფორმის დროს ამა თუ იმ დარგის, სფეროს მუშაკი თავის სპეციალობაში კაცობრიობის მიერ დაგროვილ ცოდნა-გამოცდილებას მთლიანად ვერ ფლობს (ცხოვრების განმავლობაში შეძენილმა ცოდნამ უკვე ამოწურა თავისი ზღვრული სარგებლიანობა და „მორალური მოძველების“ პროცესს განიცდის), რის გამოც იგი **კონურენტუნარიანი** ვერ იქნება. ეს კი, როგორც **კონკრეტული ადამიანისთვის**, ასევე **ქვეყნისთვისაც** პრობლემას ქმნის იმ თვალსაზრისით, რომ, ერთი მხრივ, ეს მუშაკი ვერ გამოიყენებს ტექნიკური პროგრესით მიღწეულ შედეგებს და, მაშასადამე, ვერ იქნება უზრუნველყოფილი სამუშაო ადგილით და, მეორე მხრივ, ჩამორჩება განვითარებულ ქვეყნებს საკუთარი ეკონომიკური, სოციალური, ტექნიკური და ა.შ. მაჩვენებლებით.

მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის განახლება-კვლავნარმოების მეორე-მარტივი ფორმის დროს ამა თუ იმ დარგის, სფეროს მუშაკი თავის სპეციალობაში კაცობრიობის მიერ დაგროვილ ცოდნა-გამოცდილებას (ეს ცოდნა ხანგრძლივი პერიოდების მანძილზე უცვლელია) მთლიანად ფლობს, ინარჩუნებს საქმიან კონტაქტებს, დადებით იმიჯს და სამუშაო ადგილს, რის გამოც იგი **კონურენტუნარიანია** მანამ, სანამ მის მიერ ცხოვრების განმავლობაში შეძენილი ცოდნა ამოწურავს თავის ზღვრულ სარგებლიანობას და „მორალური მოძველების“ პროცესს დაექვემდებარება და ზიანს არ მიაყენებს არც თავის თავს და არც ქვეყანას.

მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის განახლება-კვლავწარმოების მესამე-გაფართოებული ფორმის დროს ამა თუ იმ დარგის, სფეროს მუშაკი თავის სპეციალობაში კაცობრიობის მიერ დაგროვილ ცოდნა-გამოცდილებას არამარტო სრულყოფილად ფლობს, არამედ დამატებითაც **აქტიურად** დამოუკიდებლად მონაწილეობს მის შემოქმედებითად (კრეატიულად) განვითარებასა და დანერგვაში (თვით უახლესი მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნაც კი სწრაფად ძველდება და ის, რაც ჯერ კიდევ გუშინ ურყევ ჭეშმარიტებად მიიჩნეოდა, შეიძლება ახალ პირობებს აღარ შეესაბამებოდეს. ამიტომ სპეციალისტს სჭირდება არა პასიური, არამედ დამოუკიდებელ კრიტიკულ აზროვნებაზე დამყარებული **აქტიური** და **განვითარებადი** ცოდნა), აქვს გარემოში მიმდინარე ცვლილებების ადეკვატური შინაგანი განახლების, ადაპტირების უნარი, ასევე ფლობს თანამედროვე მსოფლიო ენას, მისაღებ პიროვნულ თვისებებს, საქმიან კონტაქტებს და დადებით იმიჯს. ასეთი პირადი კონკურენტუპირატესობების მატარებელი ადამიანი კი არ ეძებს სამუშაოს, არამედ თავად **სამუშაო ეძებს მას**. ასეთი თვისებების მქონე მუშაკი კონკურენტუნარიანი იქნება არა მხოლოდ თავის ქვეყანაში, არამედ მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაში[2.გვ.18.]. ე.ი. მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის განახლება-კვლავწარმოების მესამე ფორმის დროს ადგილი აქვს ცოდნის განახლება-კვლავწარმოებას გადიდებული, სულ უფრო მზარდი ოდენობით მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების ტემპების კვალდაკვალ. ეს ფორმა უშუალოდ დაკავშირებულია **შემოქმედებითობასთან**, არატრადიციულ, არასტანდარტულ, ახლებურ აზროვნებასთან, უფრო სწორად **კრეატიულობასთან**, რადგან ასეთი ცოდნის მატარებელი მუშაკი კი არ იმეორებს / ან მოიხმარს სხვის შექმნილს, არამედ უშუალოდ ქმნის რაიმე ახალს, განსხვავებულს [3.გვ.18.].

ვაჯამებთ რა „მორალური გაცვეთისა“ და „მორალური მოძველების“ კატეგორიების ანალიზს, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ეს კატეგორიები გარკვეულწილად დაკავშირებულია ერთმანეთთან და გააჩნიათ საერთო და განმასხვავებელი ნიშნებიც (იხ: ნახაზი).

ამრიგად, მორალური მოძველება შინაარსობრივად უფრო ფართო, ზოგადი ცნებაა, როცა საგნის სარგებლიანობის დონე

ნახაზი

----- წარმოების, მიმოქცევის და მოხმარების სტადიაზე

-.-.-.-.- მწარმოებლური მოხმარების სტადიაზე

არ შეესაბამება მზარდ ტექნიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ მოთხოვნებს ახალი, მაღალი საზოგადოებრივი სარგებლიანობის მქონე შრომის პროდუქტების გამოჩენის გამო.

მორალური გაცვეთის, მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველების, მისი კვლავწარმოების ფორმების ანალიზს გააჩნია ის სპეციფიკაც, რომ მათი გათვალისწინებამ ხელი უნდა შეუწყოს საზოგადოებრივი შრომის იმ დანაკარგების დროულ აღმოფხვრას, რომლებიც წარმოიშობიან მორალურად მოძველებული ტექნიკის ფუნქციონირების, მოძველებული ცოდნის, (მაგ.სწავლების მეთოდების, ხერხების) გამოყენების დროს. იმისათვის,რომ საზოგადოების, საწარმოს, კომპანიის დანაკარგი ასეთი ცოდნის, ტექნიკისა და ტექნოლოგიის გამოყენების პირობებში კიდევ არ გაიზარდოს, საჭიროა არსებული მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის ეფექტიანად ფუნქციონირების პერიოდი

შეესაბამებოდა უახლესი, უფრო სრულყოფილი ცოდნის გამოჩენის ტემპებს. ამ გაგებით არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება, მაგალითად, მოსწავლეებისათვის, სტუდენტებისათვის ცოდნის გადაცემა მოძველებული ხერხებით, მეთოდებით. ეს საზოგადოებამ არ უნდა დაუშვას, ვინაიდან ეს გამოიწვევდა სუბიექტური ხასიათის პირდაპირ დანაკარგებს. უფრო მეტიც, ეს იგივეა რაც მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგების უარყოფა, მისი დანერგვის უგულვებელყოფა. მორალური მოძველების საკითხი განსაკუთრებით, პირველ რიგში გასათვალისწინებელია ცოდნის ჩამოყალიბების სფეროში იმიტომ, რომ სწორედ აქ, საწყის ეტაპზე იწყება მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველება და შემდეგ იგი აშკარა გამოხატულებას პოულობს საზოგადოებაში ფუნქციონირებად ტექნიკასა და ტექნოლოგიაში. ამ გაგებით, მეცნიერულ-ტექნიკური ცოდნის მორალური მოძველება რომელიმე ერთი ქვეყნის პრობლემა არ არის. იგი არა მარტო საქართველოს, არამედ ბევრ განვითარებად თუ განვითარებულ ქვეყანასაც აწუხებს. ამიტომ საჭიროა ამ პრობლემის მოგვარებაზე ერთობლივი მუშაობა. ბუნებრივია, გლობალიზაციის პროცესი ამ საკითხის მოგვარებასაც გამოიწვევს, რადგან იგი, ამავე დროს უწინარეს ყოვლისა, ახალი გამოცდილების, ცოდნის გაზიარებასაც გულისხმობს, რაც მითუმეტეს განვითარებადი ქვეყნებისათვის სასიცოცხლოდ საჭირო და აუცილებელია.

დასკვნა

ამრიგად, მორალური გაცვეთა როგორც მოვლენა (როგორც გაუფასურება - ღირებულების დაკარგვის გამო, როგორც მორალური მოძველების ფორმა) მოიცავს მხოლოდ ძირითად კაპიტალს და მისი გამომწვევი სოციალურ-ეკონომიკური მიზეზების მიხედვით ვლინდება სამი ფორმით. მორალური მოძველება კი დაკავშირებულია მხოლოდ სახმარი ღირებულების დაკარგვასთან, თანაც, მოძველებული ელემენტების, მისი გამოვლენის სფეროების (ვლინდება რა ასევე სამი ფორმით) და შემადგენლობის (მოცულობის) მიხედვით გვევლინება უფრო ფართო, ზოგად კატეგორიად.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გ. ჯოლია. კრეატიული ეკონომიკა და განვითარება. თბ., 2015წ.
2. უ. სამადაშვილი, რ. შენგელია. თანამედროვე ეკონომიკა. თბ.; 2013წ, გვ.11.
3. ჟურნალი "ეკონომიკა", №5-6, 2014წ.

REFERENCES:

1. G. Jolia. Creative Economy and Development. Tb., 2015y.(in Georgian Language).
2. U. Samadashvili, R.Shengelia. Modern Economy. Tb. 2013y, p.11. (in Georgian Language).
3. Journal 'Economics', #5-6, 2014y. (in Georgian Language).

**FOR THE NARROW AND BROAD UNDERSTANDING
OF THE CATEGORIES: „ MORAL DETERIORATION”
AND „MORAL OBSOLESCENCE “**

Revaz Shengelia, PHD,
Professor of GTU

RESUME

In the article it is given the new understanding of the following categories: **„moral deterioration” and „ moral obsolescence “**, the forms of moral obsolescence of the scientific and technological knowledge, also the new forms of the scientific-technical knowledge and of its update-reproduction. There is proved that the “moral obsolescence” is the broader general category, concept, rather than “moral deterioration” . Furthermore, there is highlighted in the field of education, the role of people working on formation of knowledge in the economy in order to improve the current situation and moving the country forward. Moreover there, are set as an object the ways of reduction of public employment losses caused from the usage of the morally outdated scientific-technical knowledge and technics.